

Det athenske demokrati

500-mandsrådet

Efter opgøret med tyranstyret skabte Kleisthenes efter 509 f. kr. grundlaget for det athenske demokrati – en samfundsomvæltning, der er blevet sammenlignet med den franske revolution. Ser man nærmere på Kleisthenes' forfatning forekommer den imidlertid endnu mere perspektivrig og konsekvent gennemtænkt end den »store revolution«.

Kleisthenes opdeler Attika i tre hovedområder efter »erhvervsgeografiske« kriterier: Byen,

der især præges af en handelsmiddelstand, det indre Attika, hvor de store godsejere og agerbrug findes, og endelig kysten med dens befolkning af især fattige fiskere. Hvert af disse hovedområder deles nu i 10 »trittys'er«. Derefter »tages« 1 trittys fra hvert hovedområde og lægges sammen til en fyle. Ikke i fysisk forstand, naturligvis, en fyle er en valgenhed. Denne valgenhed består nu af et tværsnit af de forskellige erhvervs- og indtægtsgrupper i det athenske samfund. Det svarer til, at man i dagens København lod det socialdemokratiske Hvidovre, det konservative Gentofte og det venstreorienterede Christianshavn udgøre én samlet valgkreds. De forskellige interessegrupper skal »tvinges« til samarbejde.

I hver af de ialt 10 fylter skulle der nu vælges 50 repræsentanter til 500-mandsrådet. Det foregik på den måde, at interesserede

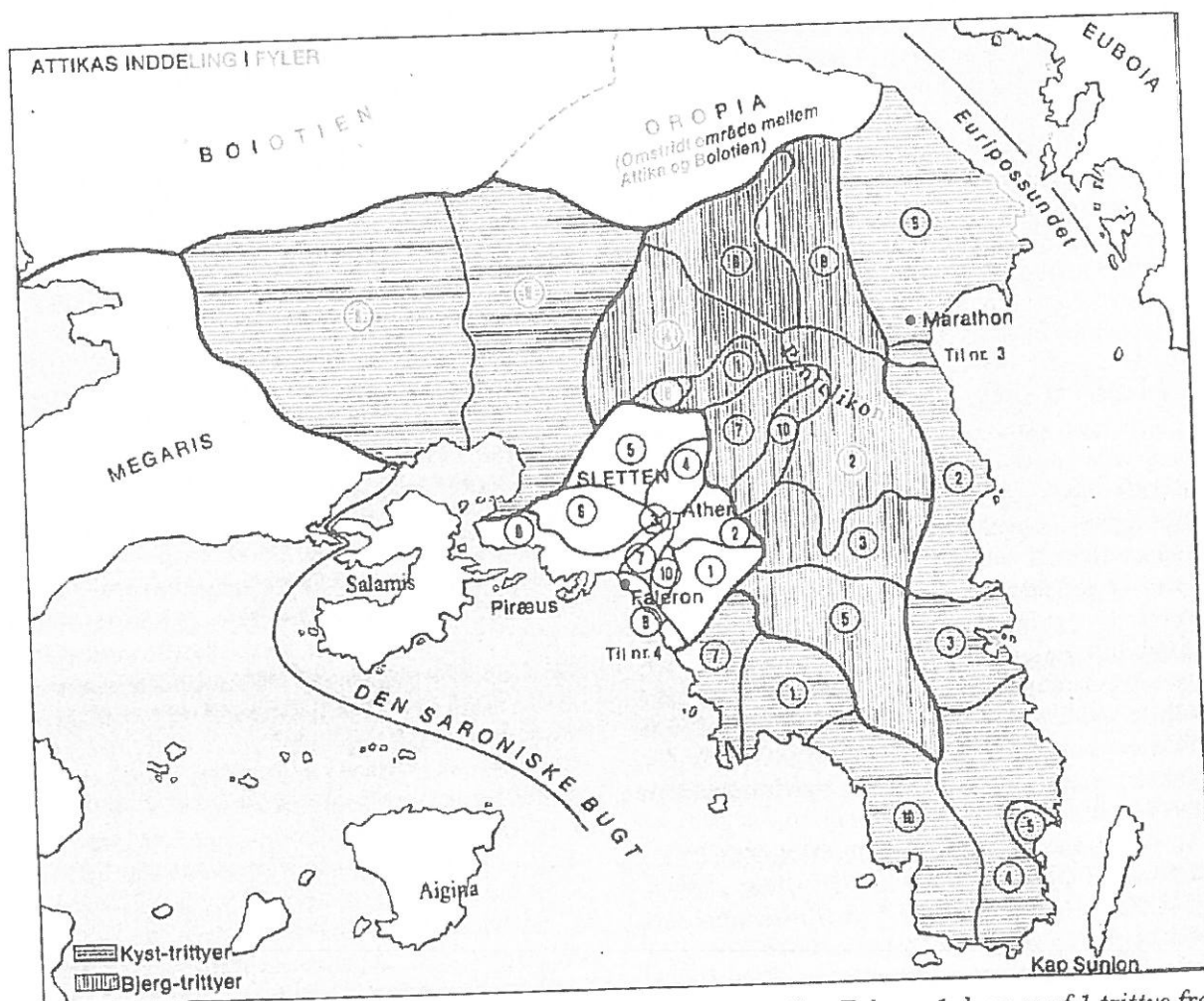

Fig. 4. Grafisk fremstilling af Kleisthenes' fyleinddeling af Attika. Fyle nr. 1 dannes af 1 trittys fra byen, 1 fra Pentelikon, bjergområdet, og 1 fra kystområdet, og så fremdeles.

kandidater i forvejen havde ladet sig skrive op på det lokale »kommunekontor« i deres hjemkommune: demen. Demerne var geografiske enheder. Der var 139 af dem ialt, og hver demes rådede over et antal kandidater efter demens folketal. Blandt de opstillede kandidater blev der nu trukket lod, og de heldige var valgt til 500-mandsrådet. Lodtrækning blev brugt ved besættelse af langt de fleste embeder, herunder også nævningehvervet i folke-domstolene, og lodtrækningsprincippet må betragtes som selve nerven i det athenske demokrati (se diskussionen om dette princip i kilderne nedenfor, f. eks. s. 49 ff., 60 og 64). På skift fungerede hver fyles 50 mand nu som forretningsudvalg (prytani) for 500-mandsrådet 1/10 af året. Formanden for dette prytani, en stilling der nærmest kan sammenlignes med en statsministers, blev ligeledes udvalgt ved lodtrækning og fungerede ét døgn. Man har beregnet, at af Athens borgere over 30 år, hvilket var mindstevalgretsaldern til et embede, har i hvert fald 1/3 kunnet sige: »Jeg har været statsminister i et døgn.«

500-mandsrådet holdt møde alle hverdage. Det blev til omkring 250 møder årligt. Hvert forslag blev debatteret som i det danske folketing og afgjort ved afstemning i form af håndsoprækning. Et ja betød imidlertid ikke, at forslaget hermed var lov. Den endelige stillingtagen fandt sted på folkeforsamlingen, der var Athens egentlige lovgivende myndighed.

Folkeforsamlingen

Alle mandlige borgere over 20 år i bystaten Athen havde automatisk ret til at deltage i og stemme på folkeforsamlingsmøderne. Dette direkte demokrati betød, at Athens »folketing« bestod af ca. 30.000 medlemmer mod det danske repræsentative demokratis 179. Nu var det udelukket, at samtlige 30.000 deltog i møderne, bl. a. af den grund, at folkeforsamlingspladsen på højen Pnyx kun var dimensioneret til at rumme 6000 mennesker på én gang i det klassiske demokratis tid. Først i 340'erne f. Kr. – i demokratiets »aftenstund« – udbygges Pnyx-anlægget til at kunne klare ca. 13.000 borgere. Kom der flere, end der var plads til, blev der simpelthen lukket for indgangen, og de uheldige måtte enten stå udenfor eller gå hjem.

Nu har man sagt, at det sandsynligvis også

var sjældent, at der var så mange fremmødte til forsamlingerne, at der blev pladsproblemer. Men det er næppe rigtigt. For det første krævede en række afstemninger faktisk et deltagerantal på mindst 6000. Det ville have været særdeles upraktisk, hvis det havde været vanskeligt at samle dette deltagertal. For det andet er det heller ikke rigtigt at hævde, at den lange vej for oplandets bønder ind til byen har afholdt disse fra folkeforsamlingsmøderne, som der var ca. 40 af om året. Bønderne skulle alligevel regelmæssigt til byen, for det var det eneste sted, de kunne afsætte deres landbrugsprodukter.

Folkeforsamlingen skulle debattere og tage stilling til de lovforslag, som 500-mandsrådet havde udarbejdet. Men man kunne også rejse lovforslag på selve folkeforsamlingsmøderne, og så blev der tale om en mere principiel holdningsbebat blandt folket. For alle havde taleret på Pnyx. Ligesom i vore dage har det imidlertid ikke været hvemsomhelst, der har turdet tage ordet i så stor en forsamling. Der udvikledes efterhånden – som det tydeligt fremgår af kilderne nedenfor – en særdeles raffineret retorisk kunst, som kun skolede »politikere« kunne leve op til. Dertil kom, at man kunne blive straffet strengt, hvis det lovforslag, man stillede, viste sig at være lovstridigt. Dagsordenen var sat af 500-mandsrådets for tiden fungerende forretningsudvalg, prytaniet, og en herold indledte hvert punkt på dagsordenen med at råbe: »Hvem vil have ordet af dem, der er over 50 år«. Dengang havde man respekt for alderdommen. Når de ældre så havde talt, kom turen til resten: »Hvem vil (så) have ordet?« Afstemningen foregik ved håndsoprækning, og de ni ledere af folkeforsamlingen tog et hastigt skøn. En fintælling af stemmer var ikke mulig. I tvivlstilfælde måtte afstemningen gå om. Fra morgen til aften måtte deltagerne i folkeforsamlingsmøderne holde møde, men så fik de også noget for deres ulemphed: diætudbetaling på 1 drachme pr. møde, hvad der stort set svarer til en dagløn. Man skulle ikke unddrage sig sin borgerpligt under påskud af tabt arbejdsfortjeneste.

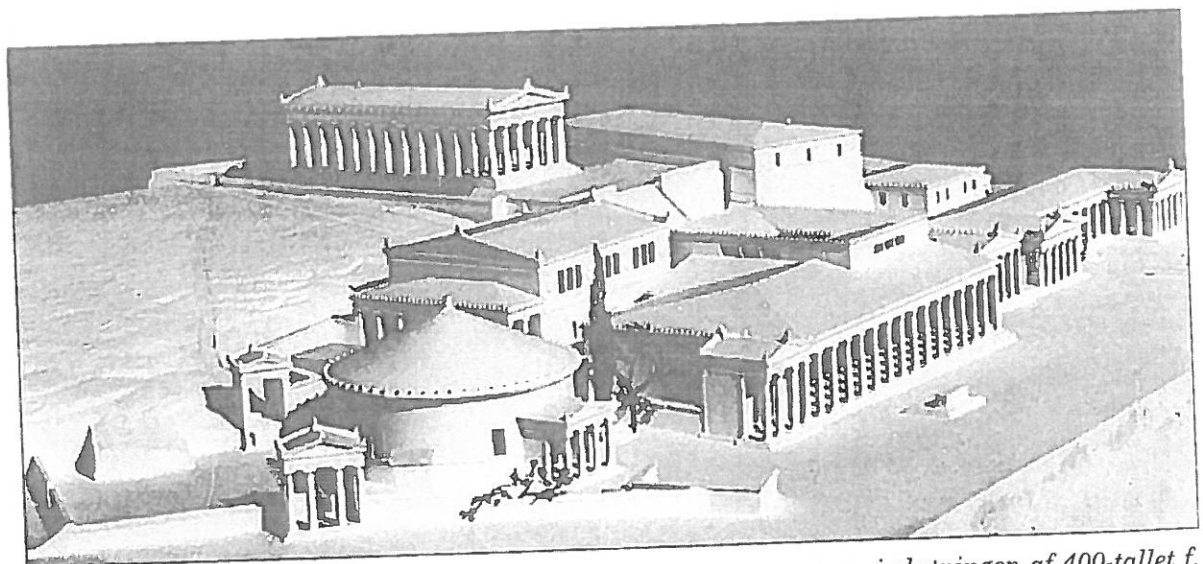
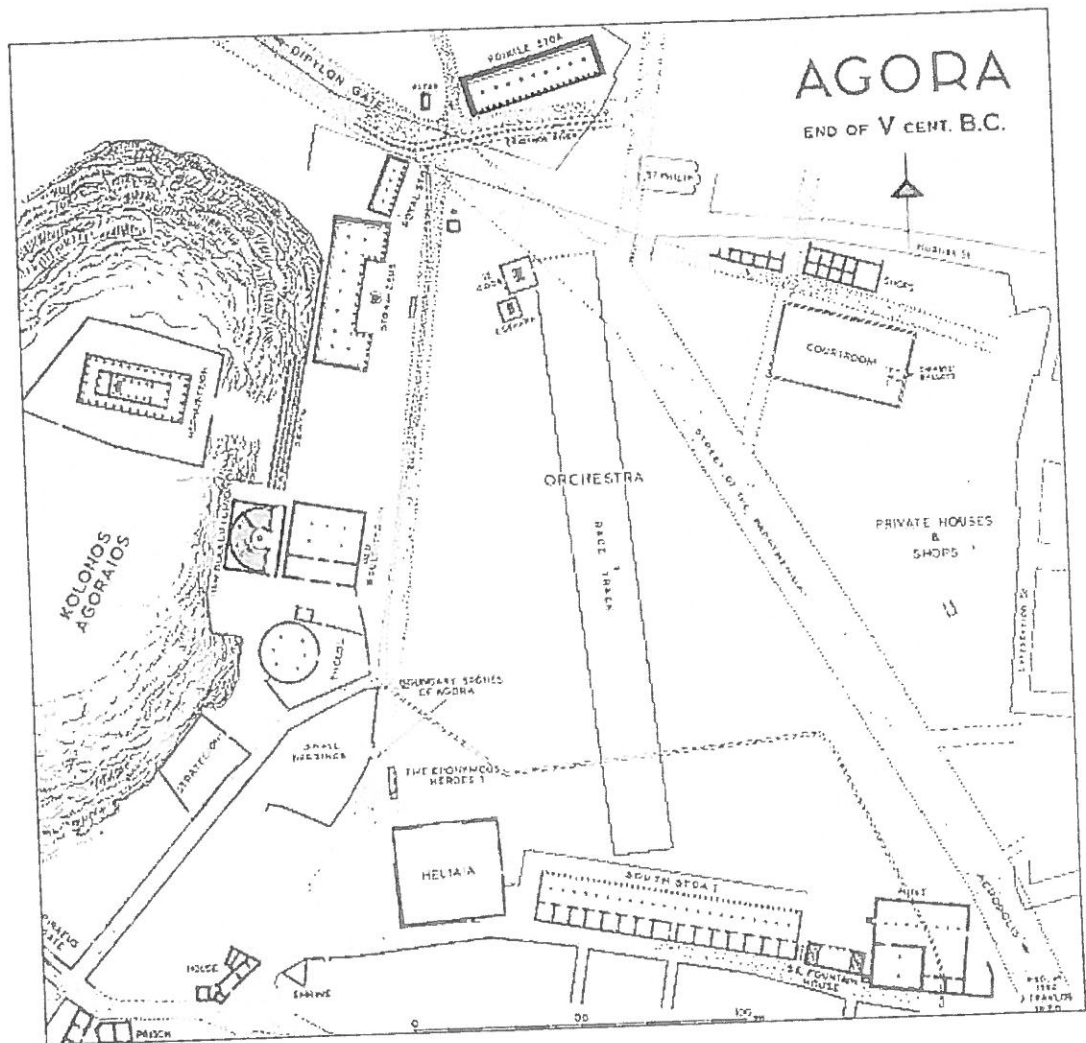

Fig. 5 og 6. Grundplan og model af Athens politiske centrum, agora, i slutningen af 400-tallet f. Kr. Demokratiets vigtigste bygninger ses på fig. 5 til venstre og på modellen midtfor: den runde t-holos-bygning, hvor prytaniet, »regeringen«, opholdt sig de 36 dage, hvor de styrede stats-sagerne, og henholdsvis den gamle og den nye rådsbygning (bouleuterion), hvor 500-mandsrådet holdt sine møder. Forneden på grundplanen (fig. 5) ses Heliaia, folkedomstolsbygningen (se nærmere s. 29).

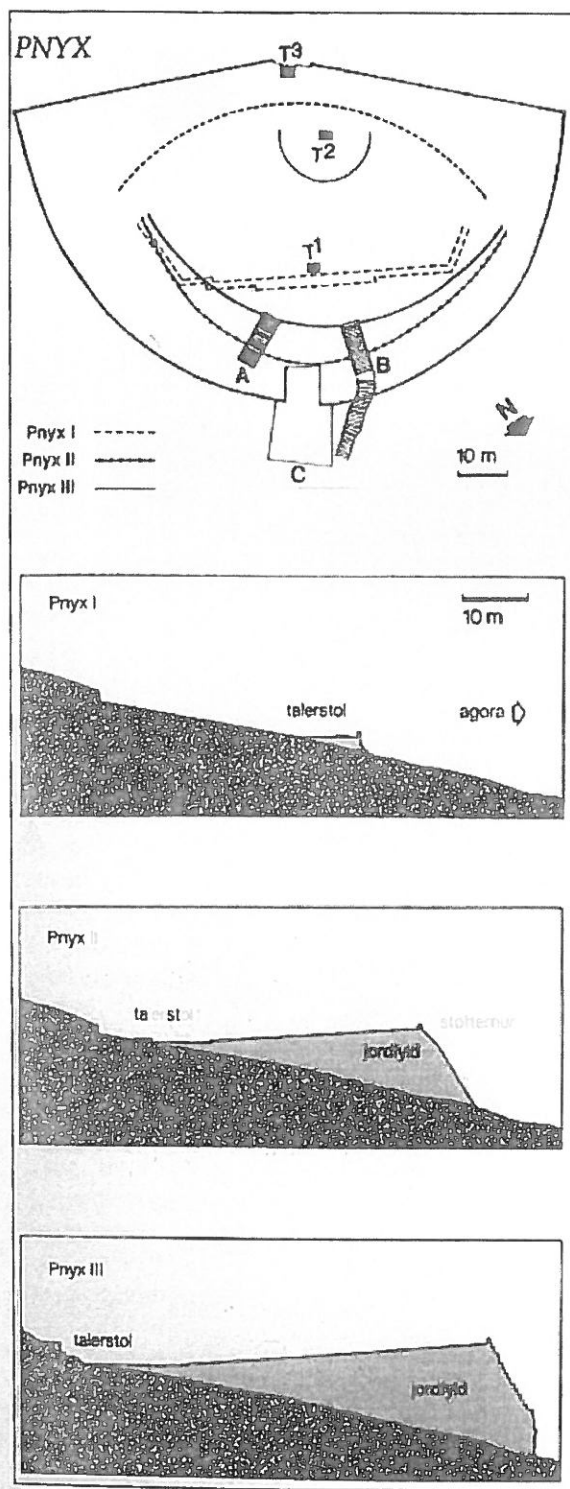
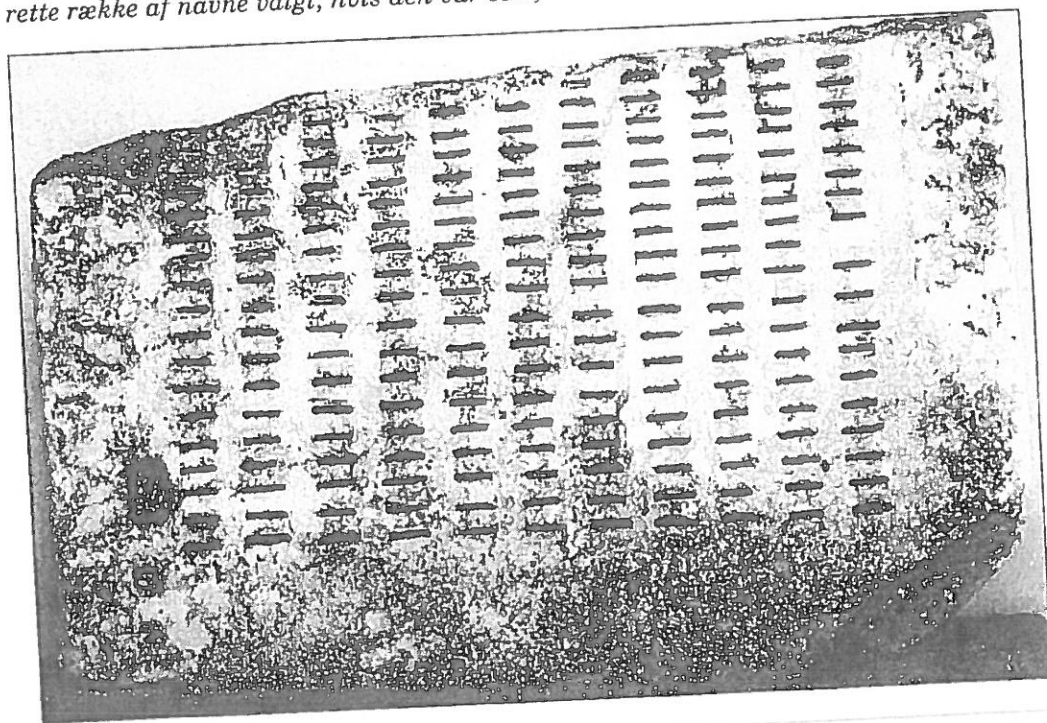
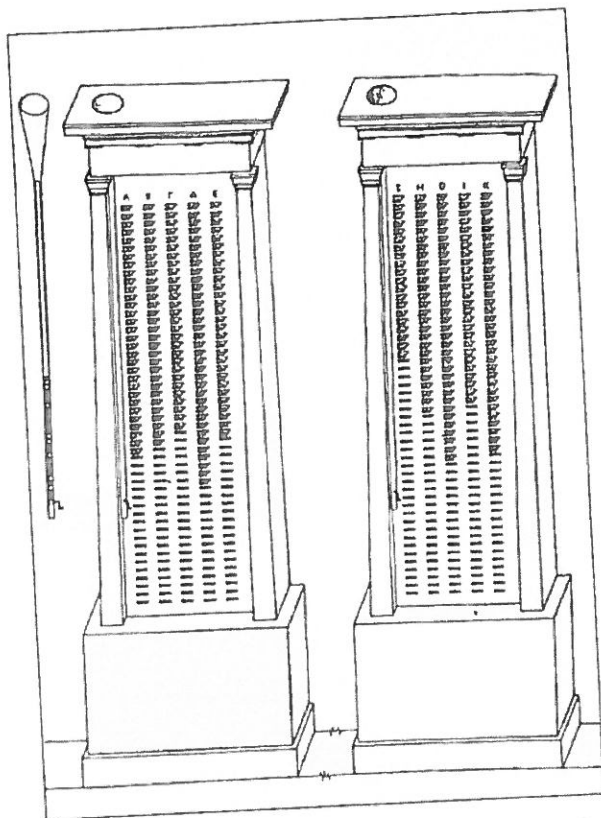
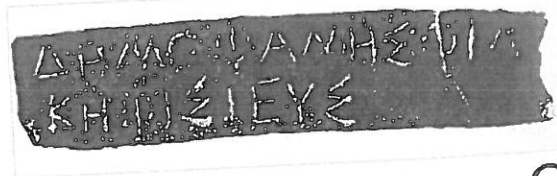

Fig. 10. Plan over folkeforsamlingspladsen på Pnyx. Der er tale om tre anlægsgaser: Pnyx I fungerede under Perikles og den peloponnesiske krig (ca. 460-400 f. Kr.). Talerstolen (T 1) vendte mod havet, mens folkeforsamlingsdeltagerne vendte ansigtet mod torvet, agora, i Athen, og således havde den pragtfulde udsigt op mod Akropolis på deres højre hånd. Til gengæld sad »de delegerede« direkte på klippekraningen. Pnyx II (ca. 400-345) blev »vendt om«, således at talerstolen (T 2) nu vendte mod agora og Akropolis, og folket – nu placeret på træbænke – havde front mod havet. Folkeforsamlingsmedlemmerne kom ind på pladsen ad to trapper, markeret A og B. Omkring 345 f. Kr. blev folkeforsamlingspladsen bygget om for sidste gang (Pnyx III). Grundplanen blev ikke lavet om – bortset fra en bagudrykning af talerstolen (T 3) – men pladsen blev udvidet til over det dobbelte areal, således at den nu kunne rumme ca. 13.000 delegerede mod før 6000. De myldrede ind på Pnyx ad den brede monumentaltrappe C.

Fig. 11 A, B. og C. På midten af siden (fig. 11 B) ses en af de delvis bevarede »stemmemaskiner«, som grækerne anvendte ved udtrækningen af embedsmænd. Den såkaldte kleroterion kan i dag ses på agora-museet. Øverst til højre ses en rekonstruktion af disse stemmemaskiner (fig. 11 A), der kan vise, hvordan de fungerede. »Maskinen« består af to dele med ialt 10 lodrette rækker af huller. De 10 rækker svarer til de 10 fyler, bystaten var inddelt i. Hver dommerkandidat mødte nu med sit identitetskort. Et sådant ses nederst på siden (fig. 11 C). På identitetskortet står den pågældende mands navn, hans fars navn, og navnet på hans deme (kommune). De forskellige kandidater sætter nu i tilfældig rækkefølge deres »kort« ind i den række, der foroven bærer bogstavet for den fyle, han tilhører. Så hælder man et tilfældigt antal hvide og sorte kugler ned gennem den bronze-tragt, der har siddet inde i »maskinen«, men som for overskuelighedens skyld er »taget ud« og placeret til venstre på rekonstruktionen. Hvis nu den første kugle, der kom ud fornedet på tragten, var hvid, var hele den første vandrette række af navne valgt, hvis den var sort,

gled de ud. Den anden kugles farve afgjorde valg eller ikke af den anden vandrette række af navne. Og så fremdeles, indtil man havde det antal udtrukne kandidater, man havde brug for. Et antikt lottospil – ikke om penge, men om demokratisk medbestemmelse.

Embedsmændene og folke-domstolene

Udover 500-mandsrådet havde Athen ca. 700 embedsmænd. Af disse blev generalerne, de 10 strateger, samt de øvrige officerer og nogle finansembedsmænd valgt ved håndsoprækning på folkeforsamlingen. I krig havde athenerne trods alt ikke lyst til at prøve lykken med amatører. Resten af embedsmændene blev udpeget ved lodtrækning blandt de borgere, der meldte sig til opstilling. Demokratiet skulle udstrækkes til så mange som muligt. Man ønskede generelt intet ekspertstyre i Athen. Derfor var embedsperioden også begrænset til ét år, ligesom man kun måtte varetage det samme embed én gang. Den manglende ekspertise søgtes så opvejet ved, at embedsmændene arbejdede kollektivt i grupper på 10 (de såkaldte kollegier) om bestemte sagsområder. Da man skulle være mindst 30 år for at blive valgt til et af de ialt 1200 embeder, begrænsedes det potentielle valggrundlag til 20.000 borgere. Det betød til gengæld, at der var meget stor chance for mindst én gang i livet at komme til at beklæde en officiel stilling i Athen for de borgere, der opfyldte kravene, og som ønskede det.

En ganske særlig stilling indtog folke-domstolene. Der var tale om nævningedomstole, hvor alle dommerne – ligesom de øvrige embedsmænd – var udtrukket ved lodkastning. Hver dag myldrede måske op mod 3000 borgere, der stod på kandidatlistene, til torvet i Athen, hvor lodtrækningen fandt sted.

Hvormange der skulle bruges afhang af, hvilke sager der skulle for den pågældende dag. I privatsager blev der anvendt fra 201 til 401 dommere, i offentlige processer – som f. eks. den mod Sokrates i 399 f. Kr. – fra 501 op til 2001 dommere afhængig af sagens alvor og omfang. Der var ikke tale om lange rets-procedurer i antikkens Athen. Alle sager blev afgjort på én dag, ja privatsager ofte på et par timer. Det sidste hænger sammen med, at folke-domstolene i sådanne sager faktisk var ap-pelinstanser. Sagen havde allerede været be-handlet ved en tvungen voldgift, hvor en vold-giftsmand, der var udtrukket blandt de vær-ne-pligtige, havde afsagt sin kendelse. Denne kunne imidlertid ankes af sagens parter til en folke-domstol.

De offentlige processer kunne anlægges af

enhver borger på den skadelidtes eller samfundets vegne. Langt de vigtigste af de offentlige sager havde et politisk element, hvad der klart adskiller de athenske domstoles karakter fra f. eks. de danske i dag. Det var således folke-domstolenes fornemste opgave sammen med 500-mandsrådet at kontrollere samtlige 1200 athenske embedsmænd. Der var tale om to kontrolfaser. Før sin tiltrædelse skulle enhver valgt eller udtrukket embedsmand igennem en »høring«, hvor han – efter at have bevidnet, at han var borger, havde passet sine gamle forældre ordentligt og havde aftjent sin værnepligt – kunne risikere at skulle besvare nærgående spørgsmål fra borgere, der fandt ham uværdig til jobbet af den ene eller den anden grund. Endnu mere ubehagelig kunne høringen efter den et-årige embedsperiode være. Her blev embedsmandens regnskab revideret af et 10-mandskollegium og derefter forelagt folke-domstolen til godkendelse. Enhver borger kunne rejse anklage mod embedsmanden for fejl eller korruption. I begge høringsfaser stemte folke-domstolen om godkendelsen af samtlige embedsmænd. Det har ikke været helt nemt at være »skrankepave« eller korrupt politiker i antikkens Athen.

Undertiden var athenerne klar over, at deres bestræbelser på millimeterretfærdighed og optagethed af retssager måske gik lidt over gevind. Således gør Aristophanes grin med »athernes forkærlighed for retssager« i sin komedie »Skyerne«, hvor en elev får udpeget Athen på et verdenskort, men nægter at tro, at det er hans fødeby, da han ikke kan få øje på domstolene. Og vore attiske kilder vrimler med retstaler og hentydninger til sager, der får én til at tænke på tilstandene på dette område i nutidens USA.